

versikét faragnak, vagy egy szerelmes levelet írnak babájukhoz. Mindenesetre ezt a mesterséget tartom a legemberibbnek. Erkölcsünk ma meglehetősen ingatag alapon áll. De abban senki se kételkedik, hogy aki egy tüskét kihúzó szenvedő embertársa lábából, az helyesen és okosan cselekedett. Erről nem is lehet vita. Tudom, hogy mióta világ a világ, önöket állandóan gúnyolják és szapulják, s gúnyolni és szapulni fogják ezután is. Olvastam egy kínai verset a Krisztus előtt 2700. évből, amelyben egy azóta rég porrá vált költő azt írja, hogy az orvos a sírásó legbuzgóbb munkatársa és a halál legjelesebb társszerzője. A vád azóta se változott. Martialius és Bernard Shaw mindezt csak változtatja. Önöknek kell felfedezniük azt a szomorú valóságot, hogy halandók vagyunk. A pap közvetít az ember és az isten között, s örök életet ígér. Az orvos az ember és a halál között közvetít, reménytelen port véd olyan fölperessel szemben, aki legföljebb haladékat ad, de az alperest sohasem engedi ki körmei közül, az orvos olyan ellenféllel tárgyal, aki az ördögnél is konokabb diplomata, az orvos, a mi földi, mulandó életünket toldozgatja-foltozgatja. Ez a föladat, hölgyeim és uraim, talán szerényebb, mint a papé, de – úgy érzem – sokkal nehezebb.

• Száz éve született Ottlik Géza •

Grecsó Krisztián

AZ OTTLIK-CSAPDA

Szeredy Dani motyogott valamit az orra alá, ahogy álltunk a Lukács-fürdő tetőteraszán, a kőpárkánynak támaszkodva, s néztük a sok napozó civilt. Mindig nagyon halkán beszélt, de én azért mindig értettem, hogy mit mond. Ezt már mondta egyszer, amikor fölfelé jöttünk a rossz kis lépcsőskön. Feleltem is rá valamit, szuszogva. „Hm? Hm...” – ilyesmit. Félórával ezelőtt pedig lent, a medence szélén azt mondta, hogy kutya meleg van.

– Baromi – feleltem. Vagy talán: – Az a jó – már nem tudom pontosan, hogy mit. Akkor még nem gondoltam, hogy ennyi beszélőnivalója lesz ma, noha már rég nem találkoztunk. Azazhogy gondoltam. Mindegy: tény az, hogy rendesen válaszoltam neki.

*Csakugyan meleg volt ezen a júliusi napon, ezerkilencszázötvenhétben. Néztük az emberek szép pucér hasát, de leginkább a lányokét. Tömeges honfitársunk sütkérezett az uszoda három nagy napozóteraszán; a padok, fekvőágyak mind el voltak foglalva persze. Egy csöppet sem utáltam ezt a nagy tömeget most. Fürdőnadrágos öregek, fiatalok ingerültség nélkül, sőt túlzott udvariassággal vártak sorukra a zuhanyozóknál. Csupa jóakaratot éreztünk egymás iránt. Mintha szinte a szeretetünket akarnánk szégyenlősen álcázni ezzel a túlzott, nagyvilági udvariassággal. Ez az eleje, így kezdődik, én is ezzel kezdem, az *Elbeszélés nehézségei* fejezet, Szeredy az uszodában, 1957-ben az alcím, az ISKOLA A HATÁRON a nem al-, nekem a tizenharmadik kiadás van meg, EP utószavával, meg a díszdobozos életműkiadás, doboz nélkül, könyvet nem tartok dobozban.*

Nem is lehet fölmeni a tetőteraszra. Ahol Szeredy meg Bébé nézték az emberek pucér hasát, de leginkább a lányokét, *leginkább*, ezt nem gondolom tovább, vagy ha továbbgondolom, nem mindjárt itt, az elején. *Rossz kis lépcsők* vezettek fölfelé '57-ben, azok a rossz kis lépcsők 2009-re elrohadt, elrozsdált lajtorják, különben is tél van, kevesen vannak, minden körülmény az ISKOLA reciproka.

Ki van fordítva a fikció.

Ez történik velem, mikor elmegyek megnézni, milyen a Lukács, hogy néz ki Ottlik legendás fürdője, mert kíváncsi vagyok, milyen. A fővárosi fürdő (szub)kultúra részese akarok lenni, benne szeretnék lenni a megírt, rögzített térben – de már a szándék fals, nemhogy a megvalósítás. Már odafelé is gyanakszom, nem fog menni, baj lesz, általában sem tudom, milyen egy budai fürdő, mitől lehetne jó a Lukács, vagy rossz, hogy a régi Lukács és az új Lukács miben különbözik, nincsenek szempontjaim, azt sem tudom, minek kellene örülnöm. A tetőterazon csupa fiatal, nyár – az ISKOLÁ-ban. Csupa idős ember, tél – nálam. *Túlzott, nagyvilági udvariassággal* vártak a fiatalok a sorukra a zuhanyozóknál. Próbálok elképzelni: milyenek lehetnek a túlzott, nagyvilági udvariassággal váró fiatalok. Finom mozdulatokat fantáziálok, a kiválasztottság érzése lággyá, gyöngéddé tesz, vannak valahol, egy létező helyen, a centrumlét delikát pillanata, a jelölt létezés öröme elvarázsol. 2009-ben vénasszonyok, vénemberek, bolyhos, kinyúlt fürdőruhában, talán és pontosan ugyanazok a nők, akiknek hasát Szeredy és Bébé csodálta a tetőterazon, és a dresszük is ugyanaz, a hatvanas évek divatja, nagyon kellett vigyázni rá. Elfolyt testek, elnyúlt ruhák, kinyúlt gumik, szemérmetlen és kontúr nélküli világ. Jön a budai ember, nincs neme, már nincs *leginkább*, nem számít, férfi-e vagy nő, pamut úszósapka van a fején, ingerült, kitartja a könyökét, ha megy a folyosón, ne lehessen elmenni mellette. Nem lehet megelőzni. Ha úszik, a sáv közepén, kiabál, ha elúsznak, megelőzik, ha a víz, természeténél fogva, csapódik. A kabinos néz. Úgy néz, látszik rajta, hogy ki-, nem érti, hogy lehet kabinosbérletem, nem vagyok odavaló, ez a lassúságomból, a tétlenségemből látszik, hogy a logikátlan útvesztőkön, hipó- és állott szagú korridorokon, melyekre sehol sincs kiírva semmilyen iránymutatás, nem olyan flegmán közlekedem, ahogy a törzsi tagokhoz, a beavatottakhoz illik. Látványosan civil vagyok; kabinosbérlettel.

Komédia ez. Az ISKOLA megcsúfolása, hogy egy civilnek az írósa miatt van kabinosbérlete a Lukácsba. Pontosabban nem ez az abszurd, hanem az, hogy eme civil narratívájában semmi kétely. A mesélés erejében hisz, pontosabban még rosszabb a helyzet, ez már árulás: hisz a mesélés lehetőségében. Naiv, oktondi álláspont, egyszer avított és kinőtt, abban a hitben él benne, hogy el tud, de legalábbis el lehet mesélni dolgokat. És ezért van bérlete. Civil, ettől kezdve nagybetű. Civil én vagyok. Civil egyszer fölolvastott és beszélgetett Szív Ernővel, egymást kérdezték, nem volt moderátor, vállat vetettek, a Gyógyfürdő zéért szervezte, *nincsen a kultúrára pénz, tessenek megérteni*, mondta Civilnek a zéérté marketingese, Civil nevetett, *van maguknak valamijük*, mondta, *ami kellhet nekünk*. Kabinos Lukács-bérlettel fizettek.

Az nem zavart, hogy nem találtam semmit Ottlik Lukácsából, mert nem is azért mentem. Nem Bébét kerestem, magamat kerestem ott, az én Lukácsomat, én akartam látni valamilyen: kellett nekem egy saját Lukács. Az intimitás miatt, mert a MELLETTEMben a testtel érzékeltem az időt, mert a test uralkodik, érzékel, dominál, nem lehet szabályozni, csak kijátszani. Két felnőtt férfiember például vagy a kocsmában, vagy a fürdőben beszél a szívéről, hogy fáj, sehol másutt ez elő nem kerülhet, csak ahol a test közben le van foglalva. A lélek törékeny, gyöngé és fertőzött, amíg a test nincs kordá-

ban, esély sincs a lélek megnyílására. Nem találtam Ottlikból a Lukácsban semmit. De nem találtam a saját Lukácsomat sem. És nem is biztos, hogy Ottlik miatt, de lehet. Lehet, hogy Ottlik miatt nem lett, nem lehetett saját Lukácsom.

A megírt helyek másképpen, konkrétabban és ijeszetőbben léteznek, mint a soha el nem beszélt világok. A megírt helyek jelöltek az időben is, erőteret vonnak maguk köré, a megírt helyek erőtere a tetten érhető történelem, ezért a megírt helyek reménytelenül civille tesznek. A megírt helyeken biztosan kívül rekedek: kívül az átélésen. Vagyis még eggyel kijebb vagyok. A megírhatatlanság, az elbeszélhetetlenség kételyének alapműve megír, elbeszél egy világot, mely világ mint díszlet a ma Budapestjének is kulisszája, de ott már semmi meg nem élhető. Az első pillanattól figyeltem, narráltam magam, mondatokban közlekedtem, az udvaron az elbeszélői létem kamerája követett, szavakban ment az idő, oldalak, mire átöltöztem. *A fürdőruhájukat kérjük ne a kabinban csavarják ki*, ezt nyomtatták ki a hajszárítókhoz, valaki kézzel odakaparta alá, *hát akkor hol?* Ezt biztosan meg fogom írni valamikor (és tessék!), máskor talán nevetnék rajta, nevetnék a pimasz és igaz replikán, de most nem nevetek, a nevetés helyett már arra gondolok, hogy ezt meg fogom írni. Az előzetes reflex, a narrációs jelenlét elszípkázza, kiszívja a pillanat levegőjét, nincs megélés, nincs valóság, nincsenek élmények, mert előre fiktív minden, ami ott találni fog.

Nincs menekvés a regénytérből.

Ezért mentem át a Dagályba.

Én a testemmel szerződést kötöttem. Az inak, szalagok, izmok legyenek mindenütt lazák, akár a szárítókötél. Ha előrehajolok, érinteni szeretném a földet, a combomban közben húzódjon, feszüljön az izom, a vádlimban nyúljanak az inak, és akarják a próbatételt. A has legyen lapos, a bőr mindenütt feszes, friss, a szemem körül is, ahol a nevetés és hunyorgás már árkokat hagyott. Egészséges akarok lenni, mert a múlt tele van halállal, és én érezni akarom, hogy bírom a halált. A családom, a régi idők emberei nem kezdenek ki. Hogyan viseljem el az emléküket másképp?, kérdeztem Kákosit, az autószerelőt. Megleptem, értetlenül nézett rám, a Balatonparti nyaralóját akarta eladni nekem éppen, azt ismételte, ilyen férfiembernek való, itt kacsintott, mint maga, ott aztán szédítheti a nőket. Mikor ezt mondtam, elhallgatott, miért kellene őket elviselni?, kérdezte. Zavart csönd lett, aztán megint belefogott, hogy a nyaraló jó vétel, a fenyők mellett látszik a víz.

A népfürdő termál- és fertőtlenítőszagú folyosóján álltunk, a szauna előtt, szétkentem a zúzott jeget a szívemen. Mert tisztába akarok jönni magammal, mondtam. A tarkómra tettem a jégkását. Húsz percet ültem bent az aromás szaunában, forró lapockámon csúszott le a jég. Nem volt odavaló ez a beszéd, a szerelő nem értette, mit akarok. Gatyában, gondoltam, nem látszik, kinek mire futja, nem tudom megvenni a nyaralót!, mondtam. Kákosi szó nélkül visszament az aromásba. Kiléptem a papucsból, ráálltam a letaposott jégszőnyegre, égetett. Belülről forró voltam, úgy éreztem, a jég lemarja a talpamról a bőrt. Ilyen egyszerűen még nem mondtam ki. Csodálkoztam magamon, hogy Kákosinak, az uszodai ismerősnek beszélek erről először őszintén. Nem vettem meg a nyaralóját, de belefogtam, kimondtam valamit abból, amit néhány hete akarok.

Így kezdődik a MELLETTEM ELFÉRSZ. Ebből, természetesen, semmi nem történt meg, nem ismerek semmiféle Kákosit, egy szabót ismerek, ő a legrégebbi tag a Dagályban, finom ember, férfiszabóként ment nyugdíjba, naponta négy kilométert úszik, meg azt a folyton barna, magas embert, fogalmam sincs, mivel foglalkozik, de tisztasági fürdőnek használja a Dagályt, évekkal ezelőtt meghalt a felesége, a kezében tartotta, borzasztó történet, a szaunában már sokszor végighallgattam... De ez sem igaz, legalábbis nem

így igaz. Évek óta nem járok a Dagályba. De nem fontos, hogy jártam-e valaha, hogy van-e egyáltalán egy olyan objektum, melyet Dagálynak neveznek.

Az átéletlenség ottliki kudarca ugyanis a Dagályba is velem jött. A narrálhatóság hite kirekeszt az életből, nem előzhettem meg a saját külső nézőpontomat, ami ismerve a karakterem, kezelve a jellemem, reagál helyzetem, alakítja az eseményeket, gyávává tesz, mert elég, ha elképzelem, hogyan folytatódott volna a megélhető valóság, nem kell megélnem. Ottlik különben sem általában hitetlen, nem generálisan mondott le a megértés és átadás reményéről, csak *szinte* egészében. A beavatottak, akik együtt élték át a beavatást és a beavatás kanosszáját, amit jobb híján – és Eliadétól kölcsönözve – eredeti időnek nevezek, szóval ők tudnak egymás között átérezni, átgondolni információt. Az eredeti idő közös átélése lehetséges elbeszélhetőséget is jelent, a beavatott, aki mögött ott a narratívával meg nem előzött, öntudatlanul, ösztönösen és valóban végigélt élet, az *csak* a civileknek nem tudja önmagát megfogalmazni. Ami ugyan azt jelenti, hogy szinte mindenki a körön kívül van, de aki a körön kívül van, különben sem fontos, különben is csak a narratívával meg nem előzött élet közös lenyomatai számítanak – ha számít egyáltalán valami.

És Ottlik a Dagályban ezt is elvette tőlem. A Dagályba is miatta menekültem, és a Dagály is a Lukácshoz képest, az ISKOLA Lukácsához képest volt valamilyen, és én hiába hazudtam magamnak, hiába játszottam, hogy lazítok, úgy tettem, mint aki egy fürdőben van, behunytam a szemem, sok jeget pakoltam a hátamra, nem volt hideg, és én nem lazultam el. Még az izmaid sem ernyedtek el.

Minek akkor az uszoda? Bárhogyan máshogy is kezdődhetett volna a MELLETTEM, a testkultusz nem elég ok, ha Ottlik legyőzött, el kell fogadni, elkullogni, ha tükrözni, trükközni sem lehet az ISKOLA-val, akkor becsülettel és termékenyen el kell felejteni. Azért maradt az uszoda, mert már mindegy volt. A hit minden oldala megroggyant, az előzetes narratíva foglyaként úgysem élhettem át semmit *sehol*, csak az a reményem maradt, hogy legalább megírhatom. Móricz írja valamikor a harmincas években, megvan nekem, de nem idézhetem, mert még nem publikus a naplórészlet, hogy szerinte nem ebben maradtak Simonyi Máriával. Ők arra *szerződtek*, hogy úgy fognak baszni, hogy abban lesz *hitel* és *ihlet*. És öneki úgy a fasza sem áll föl, ha nincs a baszásban megírható alapanyag. Móricz rafináltan előzte meg saját narratíváját, tudta, hogy egészen biztosan örök kívülálló lesz a saját életében, ezért egyszerűen föladta. A dugás célja a fölismeret és elmesélhető szorongás, a vágy nem igazi, csak *hiteles*, de nem is az igazi vágy a cél, hanem a megírható. Az előzetes narratíva foglya nem akarja elfeledni saját külső nézőpontját, használja azt. Ez most elég ködös. Mondok egy példát: az igazi dialógusok hiteltelének, nem tűnnek igazi dialógusnak. Próbálják ki, jegyezzenek le egy beszélgetést a vonaton, a fiktív tér szinte mindig kiveti magából a valódi dialógust. Simonyi Mária arra szerződött Móriczcal, hogy hitelesen basszon, úgy, mintha az meg lenne írva; ráadásul jól.

Az Ottlik-csapda tehát tágabb, mint gondoltam. *Ottlik természettudományos törvénynek tekintette az élettörténet folytonosságának megszakadását, amely ellen, ahogy a benső természetünk ellen, nincs miként, tehát miért lázadnunk.* Ezt írja György Péter az APÁM HELYETT-ben a kétszázadik oldalon. Az eredeti idő tehát elfogy, amikor minden másodsorra lesz, vagyis az örökös ciklikusság és újraélés kezdődik (el). Ilyenkor elvesz a paradicsomi lét, és bár utólag a szív az eredeti időhöz köti a beavatást, az ösztönösség elvesztése a beavatódás. Vagyis az Ottlik-csapda az eredeti időhöz, az egyetlen megélhető időhöz és az azt követő beavatáshoz való viszonyt jelenti, az előzetes narratívalét fogolyszerepé-

nek elfogadását, mert a megélés utólagos kommentjei (nosztalgia, vita, napló, levél, baráti diskurzus az uszoda teraszán) már mind viszonylagossá teszik az egyetlen élet eredeti idejét. Vagyis az elemzések átszínezik, átírják, narrálják az eredeti időt is, az újraélés meghamisítja az eredeti időt, az emlékfragmentumok egymáshoz képest valamilyenek. Vagyis a kérdés nem az, hogy megírható-e az eredeti idő, hanem hogy azokkal éltük-e meg, ahol és akikkel ez érdemes és kibírható volt, és most, amikor az előzetes narratívalét foglyai vagyunk, és a lét ösztönösségét elvesztettük, azokkal koptatjuk-e el, színezzük-e át saját kincsünket, akik erre méltók. Ez lenne szerintem a személyiség fogalma, de erről majd máskor.

Az ISKOLA tehát a legtágabb kudarcaim, veszteségeim fölismerését hozta meg és el. Azt hittem, móríci kódok mentén fogom megérteni, hogy a világ közepétől hogyan kerültem az ország centrumába, de a veszteség nem kulturális, ahogy Mórícztól kapnám, hanem egyetemesen egyéni. Az előzetes narratíva foglya vagyok, mesélem az életem, amit azóta, hogy egyszer végigéltem az eredeti időt, egy nappal sem éltem tovább. Sorok a percek, és lapok a napok, az Ottlik-csapda nem ereszt, és hogyan mondhatnám el nektek, civileknek, hogy az én beavatásom és az én beavatottjaim méltók voltak-e ehhez: hogy egy ilyen tetszhalott utóélet maradjon utána.

OTTLIK GÉZA LEVELEI NEMES NAGY ÁGNESNEK

Ottlik Géza Nemes Nagy Ágnesnek írt levelezőlapjaiból, leveleiből közlünk néhányat, amelyek nem jelentek meg a NEMES NAGY ÁGNES LEVELESLÁDÁJA című gyűjteményben (a Magyar Írószövetség és a Belvárosi Könyvkiadó kiadása, 1995, sajtó alá rendezte, szerkesztette Lengyel Balázs). A levelek fénymásolatát Fakan Balázs bocsátotta rendelkezésünkre, az eredeti példányok teljes anyagát Kerek Vera őrzi. A jegyzetekben a legfontosabb tudnivalók magyarázatára szorítkoztunk.

A szerk.

Gödöllőről Párizsba

[Postai levelezőlap]

1948. április 27.

Ágneskám, kedves hűtlen kutya, nagyon örültünk becsületes hosszúságú levelének, annak is, hogy jókedvűek (ami kiderül belőle), még a ronda Rómában is (a szutykos, egyetlen édes Rómában, ami tulajdonképpen az ember szülővárosa, de ezt nem árulom el!) – és szívesen viszonoznám is levelét hasonlóval, de itt Gödöllőn kevés az említésre méltó dolog az egykori királyi váróterem romjain, a Grassalkovich-kastélyon és Ottlik lakóházának kerti kapuján kívül, mely utóbbi a XX. szd. 20-as éveiben készült, és a szabadságharc centenáriumban lett újrifestve – a mester által – kellemes és nem egé-